

SAMO JE MARKSISTIČKO MIŠLJENJE MIŠLJENJE, SVE OSTALO JE BRBLJANJE

Rade Dragojević

E-mail: rdragojević@gmail.com

Polemika
Zaprimljeno: 22. 9. 2024.
Prihvaćeno: 24. 9. 2024.

Odgovaram na dva teksta Josipa Pandžića koja su izašla u Analima Hrvatskog politološkog društva. Prvi tekst pod naslovom "I poslije Šuvara – Šuvar!" pojavio se u sv. 21 br. 1, 2024, a drugi na mrežnoj stranici Anala, pod naslovom "Smrt pedanteriji, sloboda diletantima!". Između je bio tekst Marka Grdešića, izašao također na mrežnoj stranici Anala.*

Odmah na početku ničim izazvan, gotovo refleksno, recenzent u svom prvom tekstu "I poslije Šuvara – Šuvar" konstatira da je "Šuvarova ostavština odavno obilježena kao problematična u mnogim aspektima". Ne znamo ni tko ju je problematičnom proglasio ni kad se to dogodilo (znamo samo da je "odavno"), osim ako ne mislimo da bi politički tračeraž koji se svih ovih godina i desetljeća vuče iza Šuvara trebao predstavljati nekakav relevantni orijentir za takav stav. Ovako olako dana konstatacija o "problematičnoj ostavštini" više je "pokupljena s ulice", kako je takve i slične objede protiv sebe svojedobno nazivao Šuvar. Kasnije su takve "uličarske" diskvalifikacije, kao što se zna, ušle u službenu ideologiju na temelju kojih bi Šeks, recimo, politički odstreljivao one s "problematičnom ostavštinom" (što će reći, bivše režimske ljude), kao Šuvara u ljeto 1990. u Saboru. Nakon Šuvara im je lišavanje ljudi (ne samo onih čija je "ostavština odavno obilježena kao problematična") njihovih funkcija, poslova, pa i života išlo puno lakše.

Osim "obilježenih ostavština" imamo tu i zahtjev za "pomnijim objašnjenjem smislenosti". Recenzent kaže da koristim marksistički žargon, a da to prije toga nisam jasno deklarirao. Nisam se takvim jezikom smio koristiti dok ne obećam da svoje suparnike neću poslati u Sibir. Ili recenzentovim riječima: "...njegovim korištenjem (tog žargona) ukida se svaki potencijalni dijalog neistomišljenika...", a prema karikaturnoj slici komunizma koju recenzent ovdje sustavno razvija, u to doba nije bilo dijaloga, a ako se netko i drznuo suprotstaviti, nastradao bi i sl. Na primjeru Šuvara tvrditi da nije bilo dijaloga moraš biti popriličan ignorant. Junak moje knjige bio je u dijalogu, konfliktu, svađi, što god, s praktički svima, i kad je bio na vlasti i kad nije i nikad nitko zbog toga nije završio u zatvor. Recenzenta ne poznajem i ne znam kako on stoji po pitanju potkazivačke prakse. Sudeći po ova dva teksta, ne baš najbolje. Ako se time i ne bavi, onda se nudi.

U svakom slučaju, nama se današnjima koji posegnemo za tim zastarjelim žargonom nikako ne smije vjerovati na riječ (sve zbog starih grijeha komunizma), moramo najprije položiti test lojalnosti (ima, dakle, da "pomnije objasnimo smislenost

* Za potrebe nastavka polemike, tekstove na koje se autor referira bez izmjena smo prenijeli i na stranice časopisa (op. ur.).

korištenja tog žargona", ili tako nešto). Inače, ja taj test kod Pandžića nisam prošao, jer sam onaj koji pripada krajnjoj ljevici (navodi se u jednoj fusnoti i da sam čak bio član Radničke fronte), na kojoj se "uvriježila misao o fašističkom karakteru nove, nesocijalističke Hrvatske". Također nemam razumijevanja, valjda s klikom kojoj navodno pripadam, za posrtanje naše Hrvatske, za njezin tegotni hod kroz "...tranziciju bremenitu klijentelizmom, nepotizmom, korupcijom...". Sad bi ja ovdje kao trebao priznati da ponekad zgriješim mišlju i djelom, ali da se zato u ovoj knjizi o fašističkom karakteru nesocijalističke Hrvatske ne piše ni u tragovima, da ja to ni inače ne činim, da nisam nikakav politički ultraš, itd. Tekst žbirski karakter poprima još jednom, kad recenzent konstatira da "po svoj prilici" posjedujem interni dokument (Bijelu knjigu), insinuirajući da bi u tome trebalo biti nešto suspektno. Nadam se da ti dijelovi, gdje se iz žanra recenzije spremno uskače u žanr policijske zabilješke, imaju samo funkciju nadraživanja čitateljske publike u stilu *narodhaera*.** Iako, podcjenjivati performativnu snagu domoljubne riječi, nije uvijek pametno.

Ovdje samo da dodamo još nešto. U situaciji kad je teorijska produkcija na tragu Marxa unazad petnaestak godina – vani, ne u nas – doslovce eksplodirala tvrditi da je marksistički pristup zastario, može samo neko koji je cijelo to vrijeme proveo pod kamenom. Inače, recenzent na još jednom mjestu ponavlja riječ "zastarjelost", onda kad u fusnoti 6 iz prvog teksta govori o "grotesknoj zastarjelosti Boba Dylana i Beatlesa" (moram priznati da nešto neobičnije nisam pročitao). Međutim, tu stvar nije posve jasna, jer je rečenica skoro pa besmislena, pa joj je teško utvrditi pravo značenje.

Kamo glavinja ta recenzentova nesretna domovina za koju ja nemam razumijevanja? U bolju budućnost u kojoj će postojati samo jedan horizont mišljenja i samo jedan žargon. Kako izgleda recenzija u Pandžićevom jednožargonskom društvu kojemu stremimo? Pa tako da se sve prije 1990. otpiše. Bez želje za nekim nijansiranim zaključivanjem (što, inače, meni predbacuje), autor u dva navrata razlike između Šuvara i Praxisa odbacuje kao tek sitne čarke sličnomišljenika. U svom drugom tekstu kaže da su to "svađe unutar iste ideološke obitelji", dok u prvom zaključuje da između tih marksizama i nije bilo neke razlike kad su se tako brzo pomirili.

U oba su teksta ("I poslije Šuvara – Šuvar" i "Smrt pedanteriji, sloboda diletanti-ma!") posijana manja ili veća recenzentova podvaljivanja. Primjerice, u prvom tvrdi da za Veseličinu izjavu o oružju nema primarnog izvora. Nema, ali ima sekundarnog, što, naravno, propušta navesti, a što je za ovaj tip knjige sasvim dovoljno. Kao što u publicističkom djelu poput ovog slobodno može proći i Čuligova fusnotom nepoduprta izjava. Da je ovo publicistička, a ne znanstvena knjiga, ja to vrlo jasno komuniciram, kako se to danas popularno kaže.

Autor nadalje lažno tvrdi da se ne navodi izvor izjave sociologinje Seferagić, a navodi se (radijska emisija), ili pak kaže da iz jednog slučaja "radnice Pintar" neopravdano poopćavam o radničkom otporu nacionalističkim tendencijama, a ne poopćavam. Eksplicitno pišem da sam primjer Katice Pintar naveo kao "kuriozum". Ili pak prigovara da o izvoru Donatovog teksta ne navodim dovoljno podataka, a navodim doslovno sve što se o tom tekstu može naći u arhivu. Nadalje, autor izmišlja da sam na 48. stranici knjige izvukao poantu o Šuvarovom vizionarstvu (glede njegove uloge u izgradnji NSK i drugih objekata), a o mojoj poanti tamo nema ni retka. Taj se pojam (vizionarstvo) u knjizi pojavljuje dva puta, ali u sasvim drugim kontekstima. Na strani 15 u prvom tekstu kaže da je Šuvar ostao zadržati titoist koji je

** Autor se referira na portal *narod.hr* udruge U ime obitelji (op. ur.).

govorio o specijalnom ratu protiv Jugoslavije i da ja to propuštam notirati. Zapravo autor recenzije je taj koji propušta primijetiti da se u knjizi donose izvaci iz Brzezinskijevog izvještaja o Jugoslaviji s kraja sedamdesetih iz kojeg je se vidi da Zapad oko Jugoslavije ipak nešto čeprka, a tekst je zanimljiv i kao dokument iz kojeg se vidi kako funkcionira američka vanjska politika.

Autor tekstova zna upasti u karakterologiju svojstvenu bulevarskoj štampi. Tako tvrdi da je odnos Šuvar-Špiljak više rezultat sukoba njihovih "taština" i rivalstva, a ne političkih razmimoilaženja. Nagađanja o nečijim taštinama nisu mi toliko interesantna kao što su recenzentu. Jeftina karakterologija prisutna je i onda kad autor Šuvara naziva častohlepnim: "Brojne funkcije... ne predstavljaju dokaz Šuvarove veličine koliko častohleplja." U knjizi Šuvarova kolegica Dušica Seferagić kaže posve suprotno, da ga je resila ogromna radna energija: "...iz naše suradnje te njegove suradnje s drugima na polju prostorne sociologije proisteklo je bezbroj članka, brojne studije i knjige. Bilo je to zlatno doba urbane sociologije u nas, razdoblje koje je obuhvaćalo drugu polovicu šezdesetih godina i sedamdesete". Kome vjerovati, recenzentu koji se potpomaže površnom psihologizacijom ili Šuvarovoj suradnici?

Na žalost, recenzent se na nekim mjestima spušta na nivo običnog prostakluka. Tako Šuvarovog kolegu Gorana Babića posprdno naziva "komesarom", a na drugom mjestu "svestranim misaonim policajcem". To su diskvalifikativni koji su se davnih sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća prema Babiću redovito odapinjali sa šanka dehakaove krčme, uglavnom od strane manje talentiranih i više maligniziranih kolega. Danas se takva šank-terminologija zna naći u opskurantističkim medijima desne provenijencije, kad se povremeno očešu o pjesnika. Goran Babić, naravno, nije bio nikakav komesar, nego prozaist, novinar, novinski urednik, esejist, politički radnik i odavno antologizirani pjesnik, znalci kažu, jedan od naših najvećih. Recenzent je vulgaran i kad književnika Peru Kvesića otpiše kao "intimusa" Stipe Šuvara. Kvesić nije bio nikakav Šuvarov "intimus", odnos između njega i Šuvara je bio drugarski, ako taj pojam našem recenzentu ne zvuči opsoletno.

Patetičan je kad govori o usudu istočne Evrope. Napisao sam da je tamo kapital stavljen pod kontrolu, da bi me Pandžić opomenuo da je tamo vladala staljinistička strahovlada poslije rata, kao da je to nužno jedno drugome kontraindicirano. I inače su mu tekstovi, naročito prvi, krajnje emocionalizirani.

Autor je u mojoj knjizi nekako iskopao i Pavelića. Kaže na stranici 5 u prvom tekstu: "...1989. 'izronili' su 'tuđmanisti' (255), očigledno sljedbenici hrvatskog 'vožda' (380) Tuđmana, izvršili 'devolucijski preokret' (421) da bi nakon osvajanja vlasti i rata koji je rezultirao restauracijom pljačkaškog kapitalizma, rehabilitacijom fašizma te dovršavanjem izvornog zadatka ustaškog poglavnika Ante Pavelića – progona Srba iz Hrvatske..." Autor tog svog Pavelića jednostavno izmišlja, jer ja niti pišem o progonu Srba, niti u tom kontekstu spominjem Pavelića, niti rehabilitaciju fašizma. Pavelić se u knjizi spominje ravno tri puta (prvi puta u kontekstu rubrike "Odjeci i reagovanja" beogradske *Politike*, drugi puta u kontekstu mise za Pavelića koja se redovito održavala sve donedavno /ne znam da li i dalje/ i treći i posljednji puta u Kangrginom tekstu u *Književnoj reči*), i ni u jednom od ta tri slučaja nema nikakve veze s ovim autorovim konfabulacijama. Autor spominje "progon Srba". O tome u knjizi nema ni riječi. Sama riječ "progon" spominje se u kontekstu maspoka, progona Gojka Đoge, progona čileanskih komunista, pravnog progona *Hrvatske ljevice* i kad se samog Šuvara naziva 'progoniteljem'. Još je zanimljivija autorova spominjanje "vožda" u kontekstu Tuđmana. U knjizi koju je, izgleda, autor recenzije čitao povremeno dekoncentrirano, pišem da su dva kandidata za hrvatskog vožda – Šuvar i Tuđman.

Recenzent onog prvog propušta spomenuti. Također tvrdi da spominjem komitet Pedesetorice kao "nesporna činjenicu", a zapravo samo prenosim pitanja na jednoj tribini iz 1972. u Beogradu čiji su sudionici mislili da je to "nesporna činjenica", a ne ja. Kao dokaz nudim spornu rečenicu: "Na tribini je publiku još zanimalo je li Marko Koprtla, kao član hrvatskog CK i komesar Glavnog štaba narodne obrane Hrvatske dijelio oružje, tko je bio u Komitetu pedesetorice, govorilo se o sudbini Savke i Tripala i dr." Ne mislim da čitalačku publiku treba toliko podcijeniti i podcrtavati im očito. Ako rečenicu ne razumije recenzent, to već nije moj problem.

Recenzent ne razumije ni to kako je društvo funkcioniralo osamdesetih. Kaže da sam Šuvar doista nije "imao kontrolu nad onim što dolazi poslije idejne borbe", pa nije bio ni odgovoran za eventualni progon. Ali da je ipak kriv, jer kvaka je u tome da je kazneni pogon vezan uz partijski aparat pa su oni s druge strane "predvidljivo" završavali pod prijetnjom progona. Nikakve tu "predvidljivosti" nije bilo. Zapravo je vladala proizvoljnost, otprilike kao i danas, neki bi se javni tužilac osokolio i optužio nekoga, drugi bi sličan slučaj preskočio, partija se slušala i nije (u knjizi se navodi upravo takav slučaj s dubrovačkim pjesnikom Milišićem). Stvar je bila daleko od bajne, ali da je "idejna borba završavala predvidljivim ishodom" jednostavno nije točno. Navodi da su Šuvarove polemike s "proljećarima" mogle biti korištene za njihov progon. Dokaze, kao i obično, ne podastire, navode "kupi s ulice" i samo je još jedna u nizu brojnih proizvoljnosti lansirana. Perjanice srpskog nacionalizma, Draškovića i Radulovića za recenzentov ukus nedovoljno cipelarim, opisujem ih "eufemistički". Šteta, a tu sam mogao uknjižiti koji bod više na testu lojalnosti.

Kao i obično nije samo važno ono što je recenzent primijetio i napisao, nego i ono što je prešutio. Tako tvrdi da su mi sugovornici manje-više takvi za koje se unaprijed može znati da su suglasni sa Šuvarom, da su "njegovi istomišljenici i poklonici". Svetozar Livada govori da se bojao da Šuvar ne pretvori sociologiju u sluškinju politike, Antun Petak govori nešto slično, (iako ne meni kao sugovorniku), Gavrilović mu prigovara manjak sluha za novo, i sve to recenzent preskače, premda su neki "poklonici", a neki nisu. Također, pokazuje manjak smisla za ironiju kad se opisuje Šuvarovo školovanje i njegove kasnije godine. Primjerice, više je nego jasno da Šuvarova etimološka "predestiniranost" za ljevičara tek usputna zanimljivost, a ne dokaz o nekakvoj "teleologiji Šuvarova komunizma". Kao što ni u dijelovima kad prelazim u "ich-formu" nema ni riječi o nekakvoj mojoj teleologiji komunizma, nego o pomalo ironičnom samoopisu. Naš se recenzent, a to sad već pomalo predstavlja ozbiljan problem, pokazuje kao obični prepisivač. Kritizira Šuvarovu reformu obrazovanja, kaže da je bila "primitivna" i istodobno "utopijska". Problem se za recenzenta krije u tome što je kritiku Šuvarove reforme u ovoj knjizi već obavio Rastko Močnik, otprilike po istoj liniji (dakako, spretnije), ali Pandžić to prešućuje i Močnikovim se nalazima koristi kao svojima. Onaj koji kraducka i koji se kiti tuđim perjem predbacuje lažno oglašavanje jer sam u izdavačevom katalogu naveden kao diplomirani sociolog. Sad sam kriv i za katalošku prodaju, s čim, dakako, nemam nikakve veze. Ja jesam diplomirao sociologiju, pa tu nema ništa neistinito, iako sama knjiga uopće ne sadrži bilješku o autoru, pa onda nema ni gdje stajati koju sam školu završio.

Recenzent straši svoju publiku strašnim Vanjom Sutlićem kojeg spominjem u poglavlju o Bijeloj knjizi, ali ne navodim onaj dio gdje on poziva na obračun s neistomišljenicima. Jer da mi se nije uklapalo. Pa i nije. Ne mislim da je profesor s Fakulteta političkih nauka i ne bog zna kako disciplinirani član (ako je uopće bio član partije), bio posebno opasan. Ali je zato opasno mislio. S njim i njegovim istupom na savjetovanju (Bijela knjiga) koje spominjem u knjizi završavam ovaj članak. Tu se

Pandžićeva nacionalna eshatologija s "vekivečnom" Hrvatskom zgodno konfrontira sa Sutlićevom komunističkom. Kaže Sutlić da se "ne pristane na lažni pluralitet u kojemu će komunistički profilirano mišljenje biti samo još jedno mišljenje među mišljenjima", htijući reći da je samo marksističko i komunistički profilirano mišljenje mišljenje, a sve ostalo je brbljanje.